

Temat: Jan Olszewski – „żołnierz niezłomny” działań opozycyjnych i politycznych w Polsce lat 1955-2019

Scenariusz zajęć lekcyjnych dla szkół ponadpodstawowych.

Zajęcia mogą być przeprowadzone jako samodzielna jednostka lekcyjna lub wybór zadań przy realizacji innych tematów lekcyjnych.

Czas realizacji: 45 minut.

Cele kształcenia:

Uczeń:

- porządkuje i synchronizuje wydarzenia z historii;
- dostrzega ciągłość procesów historycznych;
- ugruntowuje potrzebę poznawania przeszłości dla rozumienia współczesnych mechanizmów społecznych i kulturowych;
- dostrzega problem i buduje argumentację, uwzględniając różne aspekty procesu historycznego.

Treści nauczania:

Uczeń: (ZP)

- charakteryzuje polityczne skutki II wojny światowej;
- charakteryzuje okoliczności i etapy przejmowania władzy w Polsce przez komunistów oraz formy zniewalania Polaków przez reżim komunistyczny;
- omawia przejawy oporu społecznego wobec komunizmu;
- opisuje kluczowe przemiany ustrojowe w latach 1989–1997;
- wyjaśnia kontrowersje wokół problemu dekomunizacji;
- omawia wpływ i zaangażowanie Jana Olszewskiego w przemiany ustrojowe w Polsce.

Uczeń: (ZR)

- charakteryzuje polityczne spory o kształt wolnej Polski.

Formy pracy: praca indywidualna, praca w parach, praca grupowa.

Metody pracy: praca z tekstem źródłowym, ćwiczenia testowe, elementy dyskusji, samodzielne poszukiwanie informacji.

WPROWADZENIE (5 minut)

Nauczyciel krótko przedstawia postać Jana Olszewskiego z uwzględnieniem jego stosunku do obrad Okrągłego Stołu, decyzji o niekandydowaniu w wyborach 1989 r., objęciu funkcji premiera w 1991 r. i odwołania rządu w czerwcu 1992 r. Formułuje temat i cele lekcji – poznanie działalności Jana Olszewskiego w kontekście przemian ustrojowych w Polsce.

REALIZACJA (35 minut)

I. Przeczytaj fragmenty expose Jana Olszewskiego z 21 grudnia 1991 r., kiedy obejmował funkcję premiera. Następnie zaznacz prawidłowe odpowiedzi (tylko jedna odpowiedź jest prawidłowa) (10 min.)

„Dzisiaj naród oczekuje od nas odpowiedzi, ostatecznej odpowiedzi, na pytanie: kiedy skończy się w Polsce komunizm? Chciałbym, aby powołanie przez Wysoki Sejm tego rządu oznaczało początek końca komunizmu w naszej ojczyźnie. I dopiero z tą chwilą ostatecznego oderwania się od systemu komunistycznego uzyskamy również możliwość uwolnienia się od politycznych i moralnych skutków II wojny światowej, możliwość odrobienia skutków utraty niepodległości. Nadzieje, którymi żyli Polacy podczas tamtej wojny, zostały zdradzone i zaprzepaszczone. Dzisiaj nadszedł czas, aby te nadzieje zacząć nareszcie spełniać. Czas, aby urzeczywistnić to, o co Polacy od ponad pół wieku walczyli i za co umierali na frontach, w obozach, więzieniach, na przymusowym wygnaniu czy wychodźstwie. [...]

W sierpniu 1980 roku nasze społeczeństwo zadziwiło świat rzuceniem spokojnego, ale twardego wyzwania systemowi komunistycznemu. Związek zawodowy »Solidarność« rozpoczął przywracanie wolności w ojczyźnie i w naszej części Europy. Polska stała się wówczas pionierem dziejowych przemian.

Od tego czasu historia nie zatrzymała się w miejscu. Zmiany dokonują się nadal, w naszym najbliższym sąsiedztwie. Ostatnio bieg wydarzeń uległ ponownemu przyspieszeniu, jakby zostawiając nas na boku. Ale losy wolności i demokracji w Europie Środkowej nadal zależą od losów wolności i demokracji w Polsce. Jestem przekonany, że najlepszym wyjściem z obecnego ciężkiego kryzysu jest powrót do ideowej i politycznej odwagi. Musimy podjąć wyzwanie szybko biegnącej historii. Musimy sprostać chlubnym tradycjom naszego narodu. Świadomi naszych słabości i wad, z pokorą, ale w poczuciu dziejowej odpowiedzialności, musimy starać się podjąć dziedzictwo Najjaśniejszej Rzeczypospolitej.”

Expose Prezesów rady ministrów 1989–2019, opracowanie Joanna Marszałek-Kawa, Piotr Siemiątkowski, <https://www.marszalek.com.pl/ekspose.pdf>

1. **Głównym celem nowo powstałego rządu według Jana Olszewskiego jest:**
 - a. odrobienie strat materialnych z czasów II wojny światowej
 - b. skupienie się na polityce wewnętrznej państwa
 - c. wyjście z obecnego kryzysu
 - d. ostateczne oderwanie się od systemu komunistycznego

2. **„Czas, aby urzeczywistnić to, o co Polacy od ponad pół wieku walczyli i za co umierali na frontach, w obozach, więzieniach, na przymusowym wygnaniu czy wychodźstwie.” – zaimek „to” w kontekście przemówienia premiera oznacza:**
 - a. nadzieję
 - b. wolność
 - c. polityczną odwagę
 - d. dziejową odpowiedzialność

3. **Wskaż historyczną zależność przyczynowo-skutkową zgodną z expose Jana Olszewskiego:**
 - a. oderwanie od systemu komunistycznego – uwolnienie się od politycznych i moralnych skutków II wojny światowej – odrobienie skutków utraty niepodległości
 - b. zakończenie II wojny światowej – odrobienie skutków utraty niepodległości - oderwanie od systemu komunistycznego
 - c. początek przywracania wolności przez „Solidarność” – powrót do ideowej i politycznej odwagi- zerwanie z tradycją
 - d. powrót do ideowej i politycznej odwagi – powstanie „Solidarności” – brak wpływu na losy wolności i demokracji w Europie Środkowej

4. **Według Jana Olszewskiego zakończenie II wojny nie oznaczało dla Polski:**
 - a. odzyskania wolności
 - b. utraty nadziei
 - c. zdrady politycznej
 - d. dalszej walki o niepodległość

II. Uzupełnij tabelę, wpisując wydarzenia historyczne, do których odnoszą się podane cytaty. Skorzystaj z dowolnych źródeł. (Możliwa praca w grupach lub parach) (10 min.)

Cytat:	Wydarzenia historyczne:
„Nadzieje, którymi żyli Polacy podczas tamtej wojny [II wojny światowej], zostały zdradzone i zaprzepaszczone. [...]”	
„W sierpniu 1980 roku nasze społeczeństwo zadziwiło świat rzuceniem spokojnego, ale twardego wyzwania systemowi komunistycznemu. Związek zawodowy »Solidarność« rozpoczął przywracanie wolności w ojczyźnie i w naszej części Europy.”	

III. Przeczytajcie fragmenty wspomnień Jana Olszewskiego i fragmenty jego przemówień. Ustalcie, jakich wydarzeń dotyczą (możecie korzystać z dostępnych źródeł np. w internecie). Następnie określcie, jaką rolę odegrał Jan Olszewski w opisywanych wydarzeniach (możliwa praca w grupach). Zaprezentujcie wyniki swojej pracy zgodnie z chronologią prezentowanych wydarzeń. (20 min.)

Teksty, jeśli nie zaznaczono inaczej pochodzą z: J. Błażejowska, *Jan Olszewski*, seria Bohaterowie Niepodległej, IPN, 2021, J. Błażejowska, *Ta historia wciąż trwa. Wspomnienia Jana Olszewskiego*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, IPN, Poznań 2019 oraz *Prosto w oczy. Z Janem Olszewskim rozmawia Ewa Polak-Pańkiewicz*, Inicjatywa Wydawnicza „Ad Astra”, Warszawa 1997.

1. „Moja **współpraca z »Po Prostu«** wynikała z przekonania, że trzeba próbować działać. Popierać jak najbardziej powstające we wszystkich dziedzinach życia niezależne inicjatywy.”

„Tę krzywdę trzeba jak najszybciej naprawić, trzeba dokonać moralnej rehabilitacji wielkiej części ludzi naszego pokolenia, byłych żołnierzy AK. Trzeba przywrócić jasność i jednoznaczność oceny moralnej ich okupacyjnej przeszłości.”

J. Ambroziewicz, W. Namiotkiewicz, J. Olszewski, *Na spotkanie ludziom z AK*, „Po Prostu”, nr 11 (11.03.1956 r.)

2. „Uczestniczyłem w dziesiątkach, może setkach procesów działaczy **»Solidarności«** na terenie całego kraju.[...] Solidaryzując się z oskarżonymi występowałem nie tylko jako obrońca, ale jako oskarżyciel systemu.”

„Nie wiedziałem, kogo będę bronić personalnie. Generalnie założyłem, że [...] na moją pomoc zasługuje każdy prześladowany represją ze strony systemu komunistycznego z powodu swojej

publicznej aktywności. [...] W tego rodzaju sprawach nie przyjmowałem żadnych wynagrodzeń.”

3. „Rzeczywiście uznałem, że to może być zupełnie przełomowy moment. Przechodzimy ze zjawiska środowiskowo marginalnego, to znaczy z opozycji intelektualno-inteligenckiej, na pierwszą próbę tworzenia masowego ruchu oporu. [...]

Uważałem, że niezależnie od wszystkiego trzeba zaryzykować. [...] Represje stosowane wobec robotników nie mogły zostać podjęte w stosunku do ludzi ze świecznika. [...] Przyjęliśmy założenie, że **adwokaci, którzy bronią, nie mogą być członkami KOR-u** [...] my mamy przede wszystkim osłaniać robotników i pomagać im na sali sądowej.”

4. „Przyjmowaliśmy zgłaszających się przedstawicieli załóg. Zaopatrywaliśmy ich w projekty przygotowywanych statutów, przedstawialiśmy im podstawową wiedzę dotyczącą działań organizacyjnych.”

„Mamy podstawy do obaw, [...] że może zostać podjęta próba niedopuszczenia do legalizacji tych związków, które są słabsze, które nie mają tak jak związki Gdańska, Szczecina czy Śląska ciężko wywalczonej strajkiem pozycji. [...]

To jest wniosek zarządu Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych Mazowsza, że do rejestracji winniśmy się zgłosić jako jedna ogólnopolska struktura.”

Fragment przemówienia Jana Olszewskiego w Gdańsku 17 IX 1980 r. na krajowym zjeździe delegatów robotniczych.

5. To był przełomowy dzień w tworzeniu się „Solidarności” [...] Gdyby wtedy zapadła inna decyzja [...] historia Polski mogłaby się potoczyć inaczej.

W. Dudkiewicz, *Szybkie dojrzewanie*, „Tygodnik Solidarność”, nr 40 z 1.10.2010 r.

6. „Mechanika prowokacji w prowokacji miała swój cel i konsekwencje. **Jej ofiarą padł ksiądz Jerzy Popiełuszko** [...]. Został wytypowany na zimno, bo jego nazwisko było głośne, cieszył się mirem i społecznym uznaniem. Bo uprowadzenie i śmierć kapłana katolickiego jest w takim kraju jak Polska wielkim wstrząsem dla całego społeczeństwa.”

Fragment mowy końcowej Jana Olszewskiego 30 I 1985 r. w procesie zabójców ks. Jerzego Popiełuszki

PODSUMOWANIE (5 minut)

Czy zgadzasz się z tezą zawartą w temacie dzisiejszej lekcji? Podaj co najmniej trzy argumenty na poparcie swojego zdania. (wypowiedź w formie ustnej lub jako temat zadania domowego w formie pisemnej) (5 min.)

ZADANIE DOMOWE

(ZP)

I. Wypisz z fragmentu 5 wartości, do których odwołuje się premier Jan Olszewski w swoim expose.

-
-
-
-
-

II. Podaj trzy tezy zawarte w expose premiera Jana Olszewskiego z 21 grudnia 1991 r.

-
-
-

(ZR)

III. Czy Jana Olszewskiego można określić na podstawie jego działań opozycyjnych i politycznych „żołnierzem niezłomnym” swoich czasów? Podaj co najmniej trzy argumenty na poparcie swojego zdania.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

KARTA PRACY

Jan Olszewski – „żołnierz niezłomny” działań opozycyjnych i politycznych w Polsce lat 1955-2019.

I. Przeczytaj fragmenty expose Jana Olszewskiego, obejmującego funkcję premiera, z 21 grudnia 1991 r. Następnie zaznacz prawidłowe odpowiedzi (tylko jedna odpowiedź jest prawidłowa) (10 min.)

„Dzisiaj naród oczekuje od nas odpowiedzi, ostatecznej odpowiedzi, na pytanie: kiedy skończy się w Polsce komunizm? Chciałbym, aby powołanie przez Wysoki Sejm tego rządu oznaczało początek końca komunizmu w naszej ojczyźnie. I dopiero z tą chwilą ostatecznego oderwania się od systemu komunistycznego uzyskamy również możliwość uwolnienia się od politycznych i moralnych skutków II wojny światowej, możliwość odrobienia skutków utraty niepodległości. Nadzieje, którymi żyli Polacy podczas tamtej wojny, zostały zdradzone i zaprzepaszczone. Dzisiaj nadszedł czas, aby te nadzieje zacząć nareszcie spełniać. Czas, aby urzeczywistnić to, o co Polacy od ponad pół wieku walczyli i za co umierali na frontach, w obozach, więzieniach, na przymusowym wygnaniu czy wychodźstwie. [...]

W sierpniu 1980 roku nasze społeczeństwo zadziwiło świat rzuceniem spokojnego, ale twardego wyzwania systemowi komunistycznemu. Związek zawodowy »Solidarność« rozpoczął przywracanie wolności w ojczyźnie i w naszej części Europy. Polska stała się wówczas pionierem dziejowych przemian.

Od tego czasu historia nie zatrzymała się w miejscu. Zmiany dokonują się nadal, w naszym najbliższym sąsiedztwie. Ostatnio bieg wydarzeń uległ ponownemu przyspieszeniu, jakby zostawiając nas na boku. Ale losy wolności i demokracji w Europie Środkowej nadal zależą od losów wolności i demokracji w Polsce. Jestem przekonany, że najlepszym wyjściem z obecnego ciężkiego kryzysu jest powrót do ideowej i politycznej odwagi. Musimy podjąć wyzwanie szybko biegnącej historii. Musimy sprostać chlubnym tradycjom naszego narodu. Świadomi naszych słabości i wad, z pokorą, ale w poczuciu dziejowej odpowiedzialności, musimy starać się podjąć dziedzictwo Najjaśniejszej Rzeczypospolitej.”

Expose Prezesów rady ministrów 1989–2019, opracowanie Joanna Marszałek-Kawa, Piotr Siemiątkowski, <https://www.marszalek.com.pl/ekspose.pdf>

- 1. Głównym celem nowo powstałego rządu według Jana Olszewskiego jest:**
 - a. odrobienie strat materialnych z czasów II wojny światowej
 - b. skupienie się na polityce wewnętrznej państwa
 - c. wyjście z obecnego kryzysu
 - d. ostateczne oderwanie się od systemu komunistycznego

2. „Czas, aby urzeczywistnić to, o co Polacy od ponad pół wieku walczyli i za co umierali na frontach, w obozach, więzieniach, na przymusowym wygnaniu czy wychodźstwie.” – zaimek „to” w kontekście przemówienia premiera oznacza:
- nadzieję
 - wolność
 - polityczną odwagę
 - dziejową odpowiedzialność
3. Wskaż historyczną zależność przyczynowo-skutkową zgodną z expose Jana Olszewskiego:
- oderwanie od systemu komunistycznego – uwolnienie się od politycznych i moralnych skutków II wojny światowej – odrobienie skutków utraty niepodległości
 - zakończenie II wojny światowej – odrobienie skutków utraty niepodległości - oderwanie od systemu komunistycznego
 - początek przywracania wolności przez „Solidarność” – powrót do ideowej i politycznej odwagi- zerwanie z tradycją
 - powrót do ideowej i politycznej odwagi – powstanie „Solidarności” – brak wpływu na losy wolności i demokracji w Europie Środkowej
4. Według Jana Olszewskiego zakończenie II wojny nie oznaczało dla Polski:
- odzyskania wolności
 - utrąty nadziei
 - zdrady politycznej
 - dalszej walki o niepodległość

II. Uzupełnij tabelę, wpisując wydarzenia historyczne, do których odnoszą się podane cytaty. Skorzystaj z dowolnych źródeł. (10 min.)

Cytat:	Wydarzenia historyczne:
„Nadzieje, którymi żyli Polacy podczas tamtej wojny [II wojny światowej], zostały zdradzone i zaprzepaszczone. [...]”	
„W sierpniu 1980 roku nasze społeczeństwo zadziwiło świat rzuceniem spokojnego, ale twardego wyzwania systemowi komunistycznemu. Związek zawodowy »Solidarność« rozpoczął przywracanie wolności w ojczyźnie i w naszej części Europy.”	

ZADANIE DOMOWE

(ZP)

I. Wypisz z fragmentu 5 wartości, do których odwołuje się premier Jan Olszewski w swoim expose.

-
-
-
-
-

II. Podaj trzy tezy zawarte w expose premiera Jana Olszewskiego z 21 grudnia 1991 r.

-
-
-

(ZR)

III. Czy Jana Olszewskiego można określić na podstawie jego działań opozycyjnych i politycznych „żołnierzem niezłomnym” swoich czasów? Podaj co najmniej trzy argumenty na poparcie swojego zdania.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

PRACA W GRUPACH

III. Przeczytajcie fragmenty wspomnień Jana Olszewskiego i fragmenty jego przemówień. Ustalcie, jakich wydarzeń dotyczą (możecie korzystać z dostępnych źródeł np. w internecie). Następnie określcie, jaką rolę odegrał Jan Olszewski w opisywanych wydarzeniach (możliwa praca w grupach). Zaprezentujcie wyniki swojej pracy zgodnie z chronologią prezentowanych wydarzeń. (20 min.)

Teksty, jeśli nie zaznaczono inaczej pochodzą z: J. Błażejowska, *Jan Olszewski*, seria Bohaterowie Niepodległej, IPN, 2021, J. Błażejowska, *Ta historia wciąż trwa. Wspomnienia Jana Olszewskiego*, Wydawnictwo Zys i S-ka, IPN, Poznań 2019 oraz *Prosto w oczy. Z Janem Olszewskim rozmawia Ewa Polak-Pańkiewicz*, Inicjatywa Wydawnicza „Ad Astra”, Warszawa 1997.

1. „Moja **współpraca z »Po Prostu«** wynikała z przekonania, że trzeba próbować działać. Popierać jak najbardziej powstające we wszystkich dziedzinach życia niezależne inicjatywy.”

„Tę krzywdę trzeba jak najszybciej naprawić, trzeba dokonać moralnej rehabilitacji wielkiej części ludzi naszego pokolenia, byłych żołnierzy AK. Trzeba przywrócić jasność i jednoznaczność oceny moralnej ich okupacyjnej przeszłości.”

J. Ambroziewicz, W. Namiotkiewicz, J. Olszewski, *Na spotkanie ludziom z AK, »Po Prostu«*, nr 11 (11.03.1956 r.)

2. „Uczestniczyłem w dziesiątkach, może setkach procesów działaczy **»Solidarności«** na terenie całego kraju.[...] Solidaryzując się z oskarżonymi występowałem nie tylko jako obrońca, ale jako oskarżyciel systemu.”

„Nie wiedziałem, kogo będę bronić personalnie. Generalnie założyłem, że [...] na moją pomoc zasługuje każdy prześladowany represją ze strony systemu komunistycznego z powodu swojej publicznej aktywności. [...] W tego rodzaju sprawach nie przyjmowałem żadnych wynagrodzeń.”

3. „Rzeczywiście uznałem, że to może być zupełnie przełomowy moment. Przechodzimy ze zjawiska środowiskowo marginalnego, to znaczy z opozycji intelektualno-inteligenckiej, na pierwszą próbę tworzenia masowego ruchu oporu. [...]

Uważałem, że niezależnie od wszystkiego trzeba zaryzykować. [...] Represje stosowane wobec robotników nie mogły zostać podjęte w stosunku do ludzi ze świecznika. [...] Przyjęliśmy założenie, że **adwokaci, którzy bronią, nie mogą być członkami KOR-u** [...] my mamy przede wszystkim osłaniać robotników i pomagać im na sali sądowej.”

4. „Przyjmowaliśmy zgłaszających się przedstawicieli załóg. Zaopatrywaliśmy ich w projekty przygotowywanych statutów, przedstawialiśmy im podstawową wiedzę dotyczącą działań organizacyjnych.”

„Mamy podstawy do obaw, [...] że może zostać podjęta próba niedopuszczenia do legalizacji tych związków, które są słabsze, które nie mają tak jak związki Gdańska, Szczecina czy Śląska ciężko wywalczonej strajkiem pozycji. [...]

To jest wniosek zarządu Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych Mazowsza, że do rejestracji winniśmy się zgłosić jako jedna ogólnopolska struktura.”

Fragment przemówienia Jana Olszewskiego w Gdańsku 17 IX 1980 r. na krajowym zjeździe delegatów robotniczych.

5. To był przełomowy dzień w tworzeniu się „Solidarności” [...] Gdyby wtedy zapadła inna decyzja [...] historia Polski mogłaby się potoczyć inaczej.

W. Dudkiewicz, *Szybkie dojrzewanie*, „Tygodnik Solidarność”, nr 40 z 1.10.2010 r.

6. „Mechanika prowokacji w prowokacji miała swój cel i konsekwencje. **Jej ofiarą padł ksiądz Jerzy Popiełuszko** [...]. Został wytypowany na zimno, bo jego nazwisko było głośne, cieszył się mirom i społecznym uznaniem. Bo uprowadzenie i śmierć kapłana katolickiego jest w takim kraju jak Polska wielkim wstrząsem dla całego społeczeństwa.”

Fragment mowy końcowej Jana Olszewskiego 30 I 1985 r. w procesie zabójców ks. Jerzego Popiełuszki

Projekt finansowany ze środków Kancelarii Prezesa Rady Ministrów w ramach konkursu Polonia i Polacy za Granicą 2023.

Publikacja powstała we współpracy z Fundacją Archiwum Jana Olszewskiego w ramach kampanii informacyjno-edukacyjnej: Jan Olszewski – patron Fundacji „Pomoc Polakom na Wschodzie”.

Publikacja wyraża jedynie poglądy autora/rów i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Kancelarii Prezesa Rady Ministrów.